

Govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja

Kovačević, Sandra

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:613072>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Sandra Kovačević

Govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2016.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Katedra za metodike i metodologiju znanstveno-istraživačkoga rada
Sveučilišni diplomski jednopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti
nastavnoga smjera

Sandra Kovačević
Govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja

Diplomski rad
Teorija nastave govornog i pismenog izražavanja
Humanističke znanosti, Interdisciplinarne humanističke znanost,
metodike nastavnih predmeta humanističkih znanosti

Mentorica: doc. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2016.

Sažetak

U ovome će se radu opisati i istražiti programske teme jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja. U teorijskom dijelu rada govorne se vježbe definiraju i smještaju unutar nastave jezičnoga izražavanja kao nastavnoga područja u sklopu predmeta hrvatskoga jezika. U teorijskom dijelu rada će se prikazati tipologija govornih vježba Stjepka Težaka i Dunje Pavličević - Franić te opisati osnovne vrste govornih vježba. Također, u radu će se prikazati dva istraživanja. Istražit će se zastupljenost programskih tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe u relevantnim dokumentima: Nastavni plan i program za osnovnu školu te Okvirni nastavni plan i program za gimnazije. Nadalje, u istraživačkom dijelu rada prikazat će se i zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u udžbenicima za osnovnu školu te u udžbenicima za gimnazije. U radu će biti analizirano dvadeset udžbenika, trinaest udžbenika za osnovnu školu i sedam udžbenika za gimnazije.

Ključne riječi: govorne vježbe, jezično izražavanje, nastavni planovi i programi, tipologija govornih vježba, udžbenici hrvatskoga jezika za osnovnu školu i gimnazije

Sadržaj:

Sažetak	3
1. Uvod	5
2. Govorne vježbe kao dio razvoja učenikove pismenosti	6
3. Govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja.....	8
4. Tipologija govornih vježba	10
4.1. Dijaloške vježbe ili vježbe razgovaranja.....	11
4.2. Monološke vježbe	12
4.2.1. Vježbe opisivanja ili deskripcije	13
4.2.2. Vježbe pripovijedanja	14
4.2.3. Vježbe tumačenja ili ekspozicije	17
5.2.4. Vježbe raspravljanja.....	19
5.2.5. Vježbe upućivanja	20
5. Predmet i cilj istraživanja.....	21
6. Metodologija i uzorak istraživanja	22
7. Rezultati i rasprava.....	23
8. Govorno izražavanje u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu.....	24
9. Govorno izražavanje u Okvirnom planu i programu za gimnazije	27
10. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u osnovnoškolskim udžbenicima	29
11. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u gimnazijskim udžbenicima.....	32
12. Zaključak	34
13. Literatura	35
14. Izvori	37
15. Prilozi	39
16. Životopis.....	40

1. Uvod

Tema diplomskoga rada je Govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja. U ovome se radu željelo prikazati mjesto koje govorne vježbe zauzimaju u nastavi jezičnoga izražavanja promatrajući pritom Nastavni plan i program za osnovnu školu i Okvirni nastavni plan i program za gimnazije.

U prvome dijelu rada opisat će se govorne vježbe kao dio razvoja učenikove pismenosti naglašavajući osposobljavanje učenika za govornu komunikaciju. Također, opisat će se govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja. Nadalje, navest će se i opisati tipologija govornih vježba prema podjeli koju je dao i opisao Stjepko Težak u djelu Govorne vježbe (1985.) i Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2 (2003.), s upotpunjenim opisima iz građe Dunje Pavličević - Franić, Komunikacijom do gramatike (2005.). U ovome radu navest će se cijela tipologija, a posebno će se usredotočeno promatrati stilsko-kompozicijske vježbe i to monološke vježbe (opisivanje, pripovijedanje, tumačenje, raspravljavanje, upućivanje).

Za potrebe ovoga diplomskoga rada provedena su dva istraživanja. U drugome dijelu rada istražiti će se zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu i Okvirnom nastavnom planu i programu za gimnazije u nastavnom području jezičnom izražavanju. Također, analizirat će se zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u udžbenicima za osnovnu školu i gimnazije.

Metoda istraživanja bila je rad na pedagoškoj dokumentaciji^{1,2} pri čemu su istraživačkim korpusom obuhvaćeni udžbenici koje je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Ukupno je analizirano dvadeset udžbenika za hrvatski jezik i to trinaest udžbenika za osnovnu školu i sedam udžbenika za gimnazije. U udžbenicima se analizirala zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe s obzirom na Težakovu tipologiju. Cilj je istraživanja utvrditi zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u analiziranim udžbenicima ne samo kvantitativno uspoređujući ih s tipologijom koju je dao Težak nego i kvalitativno međusobnom usporedbom udžbenika za osnovnu školu i gimnazije³.

¹ Mužić, Vladimir. 1986. *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Zagreb: SVJETLOST.

² Mužić Vladimir. 1999. *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: EDUCA.

³ Tkalac Verčić, Ana, Sinčić Čorić, Dubravka, Pološki Vokić, Nina. 2010. *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada (kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje)*. Zagreb: M.E.P.

2. Govorne vježbe kao dio razvoja učenikove pismenosti

Govor je čovjekova sposobnost služenja jezikom i to komuniciranje među članovima jezične zajednice s pomoću govornih signala te se može uvježbati i razvijati (Šego, 2005: 57).

Govorenje kao nastavni sadržaj izravno je uključen u nastavu jezičnoga izražavanja. Jezična se kultura pojedinca ogleda u njegovoj vještini izražavanja u različitim oblicima jezične djelatnosti. Cilj je odgojno-obrazovnoga procesa kod učenika razviti vještinu i sposobnost izražavanja u što većem broju tih oblika. To se može postići samo sustavnim i kontinuiranim radom i čestim uvježbavanjem različitih tipova jezičnoga izražavanja, a napose govora (Bilonić, 2012: 1).

Govorne vježbe kao dio razvoja učenikove pismenosti u ranoj dobi jezičnoga usvajanja odnose se na pripremne vježbe koje podrazumijevaju svakodnevne komunikacijske situacije, poput pozdravljanja, obraćanja, postavljanja pitanja i davanja odgovora te zahvaljivanja i čestitanja, zatim slijede direktni govorni oblici poput prijedloga, usmenih zamolbi, savjeta i zapovijedi te ekspresivnoga govorenja što podrazumijeva izražavanje osjećaja i pripovijedanje stvarnih i izmišljenih doživljaja. Na kraju kao najzahtjevnije, slijede vježbe referencijalnoga govorenja, odnosno objektivnoga jezičnoga izražavanja (Pavličević – Franić, 2005: 96).

Usvajanje jezika u institucijama odgojno-obrazovnoga sustava temelji se na vježbama. Rane komunikacijske sposobnosti pružaju temelj na kojem se gradi govorni jezik (Howe, 2002: 15). Naime, temelji li se učenje i poučavanje hrvatskoga jezika samo na teorijskome znanju, bez stvarne funkcionalne primjene, odnosno vježbanja, učenje standardnoga jezika neće rezultirati uspješnijom komunikacijom, bogatijim rječnikom i izražavanjem bez straha od pogreške (Pavličević – Franić, 2005: 113). Vježbe bi učeniku trebale ojačati samopouzdanje, to jest uvjerenje da mogu dobro govoriti (Gottesman, Mauro, 2006: 114).

Govornom vježbom učenika najprije potičemo da na jezično oslobođenje, tj. slobodno izražavanje idiomom kojim se najbolje može izraziti, a tek potom uvježbavanje u pravilnoj upotrebi književnoga jezika (Težak, 1985: 14). Težak nadalje navodi kako su govorne vježbe dio te jezične prakse i među svoje osnovne ciljeve trebaju obuhvatiti razvijanje intelektualnih i psihičkih funkcija te da posjedovanje dobrih jezičnih vještina otvara mnoga vrata i mijenja učenikove kapacitete za mišljenje i pamćenje.

Učenici srednje škole donose određeno govorno iskustvo, tj. određene govorne sposobnosti i navike na osnovi kojih će moći dalje razvijati svoj govor i upoznati zakonitosti govorne komunikacije (Rosandić, 1996: 76).

Da bi vježbanje bilo zaista učinkovito, mora biti dobro zamišljeno i primjereno učeniku. Aktivnosti vježbanja trebaju se usmjeriti na one aspekte vještine kojima je potrebno poboljšanje (Howe, 2002: 54). Upravo u razvoju komunikacijskih sposobnosti i učinkovitog provođenja govornih vježba veliku uloga ima nastavnik koji provodi puno vremena govoreći dok tumači gradivo, daje upute, postavlja pitanja ili vodi razrednu raspravu. Stoga kvaliteta nastavnikovih usmenih aktivnosti jedan je od važnijih aspekata djelotvornog poučavanja (Kyriacou, 2001: 59).

Iz građe vezane za govorne vježbe može se zaključiti kako je temeljna svrha provođenja govornih vježba razvoj govornih sposobnosti i vještina te stvaranje komunikacijski kompetentnih govornika hrvatskoga jezika visoke razine jezičnoga znanja.

3. Govorne vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja

Jezik je osnovno komunikacijsko sredstvo u svim područjima ljudskoga života, on je organiziran sustav koji služi sporazumijevanju među pripadnicima jezične zajednice. Priopćavanje odnosno prijenos poruka uz pomoć jezika naziva se jezično izražavanje, a može se ostvariti: usmenom komunikacijom, odnosno izražavanje govorom ili govoreni jezik (Pavličević – Franić, 2005: 96).

Jezično izražavanje područje je primjene jezičnih znanja i vještina u svakodnevnom pismenom i usmenom govoru. To je funkcionalno područje u kojem se razvijaju jezične djelatnosti čitanja, pisanja, slušanja i govorenja te se uče praktični oblici jezika kao što su primjerice opisivanje, pričanje, prepričavanje, izvještavanje. U tome području uvježbava se uporaba i razlikovanje funkcionalnih stilova (razgovornog, umjetničkog, znanstvenog, znanstveno-popularnog, publicističkog i administrativnog) (Bežen, 2008: 314).

Nastavna jedinica jezičnoga izražavanja sastoji se od pismenih i/ili usmenih vježba kojima se uvježbavaju oblici usmenog i pismenog izražavanja te primjena znanja i vještina stečenih u ostalim područjima nastave hrvatskoga jezika (Bognar, Matijević, 2002: 314).

Nastava bi jezičnoga izražavanja, u dijelu koji se odnosi na govorne vježbe, trebala biti usmjerena ponajprije na razvoj dviju primarnih jezičnih djelatnosti: govorenja i slušanja. Govorne bi vježbe trebale omogućiti razvijanje jezične (lingvističke) sposobnosti, društvenojezične (sociolingvističke) i uporabne (funkcionalne, pragmatičke) komunikacijske sposobnosti (Bakota, 2010: 10).

U nastavi jezičnoga izražavanja posebnu pozornost Težak posvećuje kulturi govora ukazujući na povezanost govornih sposobnosti i razvoja učenikova mišljenja. Njihova se stvaralačka uzajamnost može ostvariti govornim vježbama koje počinju slušanjem, nastavljaju čitanjem – glasnim, doživljajnim, usmjerenim čitanjem u sebi, čitanjem po ulogama ili recitiranjem. Iako se kultiviranje učenikova govora odvija tijekom cjelokupne nastave bilo kojega predmeta, Težak ističe neophodnost posebnih sati govornih vježba u sklopu nastave hrvatskoga jezika (Bjedov, 2007).

U suvremenoj lingvističkoj terminologiji govorna vježba znači vježba u govornom komuniciranju, pri čemu se riječ govor poima u smislu De Saussureove dihotomije jezik – govor kao jezična djelatnost pojedinca u konkretnoj situaciji. Tako shvaćena govorna vježba obuhvaća usmenu i pismenu komunikaciju (Težak, 1985: 38).

U nastavi hrvatskoga jezika općenito, poglavito u području jezičnoga izražavanja, provođenje govornih vježba zauzima važno mjesto. Govorne vježbe sustavno se i planski provode u osnovnom i srednjem obrazovanju od dječjih vrtića preko osnovne škole do završnih razreda srednjega obrazovanja. One su dio programske cjeline izražavanje i stvaranje (Težak, 1985: 38). Sustavno se provode gramatičke vježbe (fonetsko-fonološke, morfološke, sintaktičke), ortoepske ili pravogovorne vježbe (artikulacijske, akcentuacijske, intonacijske), leksičke vježbe (bogaćenje rječnika i značenje riječi), stilsko kompozicijske vježbe (razvijanje vlastitih funkcionalnih tekstova) (Pavličević – Franić, 2005: 96). Svrha je sustavnog provođenja usmenih i pismenih vježba poticanje i razvoj stvaralačkih izražajnih mogućnosti učenika te praktično osposobljavanje učenika za usmeno i pismeno komuniciranje sa svijetom u kojem žive i djeluju (Težak, 1985: 28).

Valja imati na umu da uspješna nastava jezičnoga izražavanja pretpostavlja: primjenu osnovnih jezikoslovnih teorija, psiholingvistički i didaktički preoblikovanih za potrebe suvremena procesa ranojezičnoga učenja/usvajanja; usvajanje gramatičkih, leksičkih, pravogovornih, pravopisnih i stilskih normi hrvatskoga jezika nužnih za uspješnu usmenu i pisanu komunikaciju; razvijanje jezičnih djelatnosti slušanja, govorenja, razumijevanja, čitanja i pisanja te osposobljavanje učenika za govorno i pisano sporazumijevanje u svakodnevnim komunikacijskim situacijama; proširivanje i usvajanje leksičkoga korpusa hrvatskoga jezika (bogaćenje rječnika) te pretvaranje pasivnoga u aktivan rječnik; spoznavanje i usvajanje funkcije riječi u različitim priopćajnim sredstvima i funkcionalnim stilovima; poticanje stvaralačkoga izražavanja na govorima svih triju hrvatskih narječja ili individualnih organskih idioma; razvoj kognitivnih sposobnosti i logičkoga zaključivanja; poticanje perceptivnih sposobnosti; poticanje kreativnosti i mašte u izražavanju; razvoj pozitivnoga stava prema materinskome hrvatskome jeziku te ljubavi prema knjizi i književnome stvaralaštvu kao umjetnosti riječi (Pavličević – Franić, 2005: 115).

Usmene i pismene vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja, žele li ispuniti svoju temeljnu zadaću, moraju biti funkcionalne, lingvistički postupne, didaktički primjerene i prilagođene psihofizičkim mogućnostima i interesima učenika određene razvojne dobi te usmjerene na razvoj komunikacijskih sposobnosti i pragmatične kompetencije jezičnoga izražavanja u nižim razredima osnovne škole. Ako je riječ o nastavnom procesu, organiziraju se na satima hrvatskoga jezika, u okviru područja jezičnoga izražavanja. Što će se, kada i kako vježbati ovisit će o potrebama učenika te o zahtjevima jezičnoga programa u osnovnoj školi. Najčešće se vježba onaj sadržaj s kojim većina učenika ima poteškoća u ovladavanju standardnim jezikom (Pavličević – Franić, 2005: 116).

4. Tipologija govornih vježba

Klasificirajući govorne vježbe, Težak (1985) navodi pravogovorno-gramatičke i stilsko-kompozicijske. Pravogovorno-gramatičke vježbe povezane su s nastavom gramatike i pravopisa pri čemu je važan izbor privlačnih i zanimljivih tekstova zasićenih pravogovornim ili gramatičkim problemom (*č, ć, ije, je*, naglasak). U provedbi ovih vrsta vježba u nastavi česta je uporaba čujno-vidnih sredstava i pomagala.

Stilsko-kompozicijske vježbe vrsta su jezičnih vježba pomoću kojih se u sustavu jezičnoga izražavanja razvija usmena i pismena komunikacija. Svrha njihova provođenja očituje se ponajprije u razvijanju izražajnih mogućnosti učenika, usklađivanju sadržaja, stila i kompozicijskoga oblikovanja, proizvodnji jasnih, razumljivih i gramatički-pravopisno točnih rečenica, proširivanju leksemškoga korpusa i bogaćenju rječnika, stvaranju ortoepskih i ortografskih navika učenika. Stilsko-kompozicijske vježbe, dakle, pomažu učenicima pri ustroju i stilskome oblikovanju usmenih iskaza, odnosno pri stvaranju različitih i raznolikih funkcionalnih tekstova (Pavličević – Franić, 2005: 182).

4.1. Dijaloške vježbe ili vježbe razgovaranja

Dijaloška metoda uključuje dvije govorne osobe (govornika i sugovornika). U dijalogu se smjenjuju dvije djelatnosti: govorenje i slušanje (Rosandić, 1996: 277).

U dijaloškim vježbama ili vježbama razgovaranja učenik uči iskazivati misli, osjećaje i doživljaje. Dobra vježba je važan temelj za učinkovit razgovor (Ivas, Škarić, 2007: 184). U komunikaciji s drugima učenik izražava individualne osobine ličnosti, razvija sposobnost primjerena i svrhovita usmenoga izražavanja, pokazuje stupanj jezičnoga znanja i bogatstvo rječnika, usvaja ortoepsko-gramatičku pravilnost i rečeničnu strukturu, postavljanje pitanja i davanje odgovora. Učenik jezičnim jedinicama prilagođava vizualne i auditivne govorno-izražajne vrjednove, ostvaruje tečnost, razumljivost i stilsku funkcionalnost govorenoga izraza. Ukratko, razgovorne vježbe, usklađene sa sposobnostima i potrebama učenika, valja provoditi što češće jer potiču učenikovu svijest o važnosti govora kao osnovne i najčešće ljudske djelatnosti uspostavljanja i ostvarivanja jezične komunikacije (Pavličević – Franić, 2005: 186).

Razgovorne vježbe treba u potrebnoj mjeri provoditi od početnog razreda osnovne škole do završetka srednjoškolske naobrazbe. To mogu biti: razgovorne igre, telefonski razgovor, poslovni razgovor, rekreativni razgovor, preoblika nedijaloškoga teksta u dijaloški, usmena i pismena dramatizacija, usmena dijaloška rasprava, panel-diskusija, intervju. Posebna vrsta vježbanja može biti uklapanje dijaloga u različite pripovjedne i obavijesne oblike (priča, strip, koserija, reportaža), a s tim u vezi i rasprava je li bolje neku temu izložiti u obliku dijaloga, meditacije ili drugačije (Težak, 2003: 461-462).

4.2. Monološke vježbe

Monolog razumijeva glasan govor jedne osobe upućen slušateljima ili govor nasamo sa samim sobom. Kao govorna vježba ostvaruje se u obliku jednostrane, najčešće vanjske (glasne) i realne komunikacije, tijekom koje jedan govornik priopćuje poruku slušateljima (Pavličević – Franić, 2005: 196).

Monološke se vježbe mogu razvrstati prema načinu izvedbe i prema vrsti (tipu) teksta kojima se izražava sadržaj. Prema načinu izvedbe dijele se na usmene i pismene vježbe. Usmene monološke vježbe ostvaruju se govorom.

Naziv metode upućuje na zaključak da se nastavni sadržaj prenosi nastavnikovim govorom (usmenim izlaganjem ili govorom koje druge osobe). Riječ je, dakle, o monološkom govornom očitovanju (Rosandić, 1996: 271).

Kao što Slika 1.⁴ prikazuje, monološke vježbe su opisivanje, pripovijedanje, tumačenje (izlaganje), raspravljanje, upućivanje i mješovite monološke vježbe.

U narednim poglavljima biti će klasificirane i opisane navedene monološke govorne vježbe prema korištenoj građi: Stjepko Težak, Govorne vježbe (1985) i Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2 (2003) te Dunja Pavličević – Franić, Komunikacijom do gramatike (2005).

⁴ Slika 1. nalazi se u popisu slika, str. 37.

4.2.1. Vježbe opisivanja ili deskripcije

Opisivanje ili deskripcija monološka je vježba tijekom koje govornik (pisac) zapaža te sustavno iznosi obilježja i osobine promatranoga predmeta, osobe, pojave. Odlikuje ga povezanost jezičnih jedinica na leksičkoj razini (izbor riječi i sintagmi) i sintaktičkoj razini (rečenični dijelovi i ustroj rečenice) (Pavličević – Franić, 2005: 198).

Imaju istaknuto mjesto u nastavi izražavanja jer razvijaju sposobnosti zapažanja, sposobnosti izražavanja, sposobnosti misaone raščlambe, lučenja bitnoga od nebitnoga, usustavljivanja, logičkoga zaključivanja i uopćavanja, uspoređivanja, sposobnosti usklađivanja i oblikovanja, sposobnost povezivanja i strukturiranja, potiču stvaralački pristup učenju i usvajanju jezičnih sadržaja, povećavaju učenikov aktivan leksik i opseg riječi pri izražavanju, razvijaju komunikacijsku kompetenciju, podižu razinu jezičnoga znanja i pouzdanja (Pavličević – Franić, 2005: 202).

4.2.2. Vježbe pripovijedanja

Pripovijedanje ili naracija označava usmeno ili pismeno izricanje vlastitih događaja ili doživljaja te zbivanja o kojima su nas drugi posredno izvijestili. Riječ je o tipu teksta koji se zasniva na zapažanju te usmenome ili pisanome izražavanju o pojavama i promjenama u vremenu i prostoru (Pavličević – Franić, 2005: 207).

Nadalje, Pandžić definira pripovijedanje ili naraciju kao tekst koji se temelji na priopćavanju o zapaženim pojavama, zbivanjima i promjenama u vremenu i prostoru u skladu s odgovarajućim vremenskim slijedom. Glavni su oblici pripovijedanja: pričanje, prepričavanje i izvješćivanje (Pandžić, 2001: 88).

U nastavi hrvatskoga jezika i izražavanja pripovijedanje predstavlja monološku vježbu tijekom koje učenici utvrđuju i uvježbavaju svoje pripovjedačke vještine i sposobnosti.

Postoje dvije vrste pripovijedanja ukoliko govorimo o ulozi pripovjedača. Ako pričamo o zbivanjima u kojima smo sudjelovali, koja smo vidjeli ili o njima slušali, takvo izražavanje naziva se pripovijedanje događaja. Ako, pak, pričajući o događaju (radnji) iznosimo i svoje osjećaje, stavove, zapažanja, takvo izražavanje naziva se pripovijedanje doživljaja (Pavličević – Franić, 2005: 207).

Osnovni narativni, odnosno pripovjedni oblici su pričanje, prepričavanje i izvještavanje (Težak, 1985: 103).

Pričanje je stvaranje subjektivnog, emocionalno obojenog fikcijskog teksta. Pričanje je nadasve stvaralački čin, bez obzira na to je li osnova pripovjednog tkiva zbilja ili fantazija. Pričanje je podvrsta pripovijedanja koju odlikuje stvaralački pristup pripovjednome tekstu. Riječ je o kreativnome činu tijekom kojega se stvara nova priča na osnovi poticajnoga događaja/doživljaja (stvarnoga ili izmišljenoga, vlastitoga ili tuđega) (Pavličević – Franić, 2005: 210).

Prepričavanjem se smatra sažeto ili opsežno pripovijedanje, odnosno iznošenje već poznatih informacija. Prepričavanje je ponavljanje (reprodukcija) pročitane priče ili priče koju je netko čuo (Pandžić, 2001: 105). Vježbe prepričavanja pomažu u razvoju misaonih sposobnosti, ponajprije pamćenja, zatim sažimanja, lučenja bitnoga od nebitnoga i preoblikovanja. Tri su osnovne vrste prepričavanja koje učenici mogu uvježbavati, a koje će im poslije pomoći pri usvajanju zahtjevnijih i kreativnijih oblika pripovijedanja: doslovno prepričavanje, informativno prepričavanje i kreativno prepričavanje.

Doslovno prepričavanje predstavlja potpunu reprodukciju, odnosno govorenje ili zapisivanje naučenoga teksta. Informativno prepričavanje pretpostavlja razvijenu sposobnost lučenja bitnoga od nebitnog jer mu je cilj prepričati samo osnovne informacije, a ne sadržajnu cjelinu. Kreativno prepričavanje po svojim je obilježjima suprotno informativnome prepričavanju jer se temelji na tzv. putu dodavanja elemenata. Osnovni sadržaj, dakle, proširuje se smišljanjem i dodavanjem novih pojedinosti. Ta monološka vježba predstavlja najvišu i najzahtjevniju razinu prepričavanja (Pavličević – Franić, 2005: 208-209).

Izvještavanje je objektivno, osjećajno neutralno, autentično priopćavanje zapažanja o pojavama i promjenama u vremenu. Izvješćivanje je pripovijedanje o događajima, pojavama ili predmetima koje određuje točnost, jasnoća, kratkoća, objektivnost i prikladnost teksta osobama kojima se namjenjuje (Pandžić, 2001: 109).

Postoje četiri temeljne vrste izvješćivanja: vijest, sažetak, izvješće, životopis. Kako je riječ o oblicima komuniciranja koji razvijaju sposobnosti sažimanja, logičkoga zaključivanja, lučenja bitnoga od nebitnoga te objektivnog i jezgrovitog izražavanja, vježbe izvješćivanja u osnovnoj školi treba organizirati što češće. Svrha i zadaća provođenja ove podvrste monoloških vježba u školskoj nastavi očituje se u usvajanju osnovnih obilježja dobrog pripovjednog izvješćivanja te u primjeni stečenih znanja u svakodnevnome jezičnom izražavanju (Pavličević – Franić, 2005: 216). Izvješćivanje se temelji na faktografiji i lišeno je bilo kakvih fikcijskih elemenata (Težak, 1985: 112).

Vijest je najkraći i najjezgrovitiji oblik izvješćivanja u kojemu se priopćuju samo najvažnije pojedinosti o nekome događaju. Vijest je kratki izjavni tekst bez komentara i izrečena stajališta (Pandžić, 2001: 213). Vijest, za razliku od izjave, nema ni komentara ni izrečenoga stava, već samo iznosi bitne podatke na razumljiv i korektan način (Škarić, 2000: 17). Želimo li da vijest bude potpuna, mora sadržavati podatke o tome tko je, gdje, kada i kako u događaju sudjelovao te što se pritom zbivalo (Pavličević – Franić, 2005: 217). Odnosno, mora odgovarati na pitanja *Što? Tko? Kada? Gdje? Kako? Zašto?* (Težak, 1985: 134).

Sažetak ili rezime predstavlja kratak i sažet izvadak iz rečenoga ili napisanoga teksta u kojemu se priopćuju najvažnije odrednice sadržaja (Pavličević – Franić, 2005: 219). Vježbajući se u sažimanju pripovijedne proze učenici se osposobljavaju i za rezimiranje izvještajnih, popularno-znanstvenih, racionalnih i drugih tekstova (Težak, 1985: 137).

Izvještaj zahtijeva činjenice, podatke, brojke i konkretne zaključke (Težak, 1985: 134-135). Izvješćivanje je oblik objektivnoga pripovijednoga izražavanja, lišen svega osobnoga, osjećajnoga, poetskoga i imaginacijskoga. Riječ je o podvrsti pripovijednoga teksta kojemu je svrha prikazati istinite i stvarne činjenice. Izvješće je temeljni izvještajni oblik izražavanja (Pavličević – Franić, 2005: 218).

Životopis podvrsta je izvještajnoga teksta u kojemu se vremenskim slijedom iznose činjenični podatci o životu pojedinaca (Pavličević – Franić, 2005: 220). U hrvatskome standardnom jeziku u uporabi je i posuđenica biografija (Pandžić, 2001: 163). Biografije su posebno važne za razumijevanje djela autobiografskog karaktera (Težak, 1985: 139).

4.2.3. Vježbe tumačenja ili ekspozicije

Tumačenje ili ekspozicija je analitičko-sintetičko izlaganje o pojavama, pojmovima i zbivanjima u prostornoj i vremenskoj dimenziji. U knjizi Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika (1998.) Stjepko Težak uvrštava tumačenje dijelom u tekstove opisivanja, dijelom u tekstove pripovijedanja, a dijelom u tekstove raspravljanja (Pavličević – Franić, 2005: 222).

Usmeni ili pisani tekst kojim se nešto objašnjava s nakanom određenja što je što te obrazlaže zašto je tako, zove se tumačenje (Pandžić, 2001: 127). Najčešći su oblici tumačenja predavanje, govor (promidžbeni, politički, sudski itd.), oglas, reklama, izlaganje, referat), voditeljstvo (konferansa), obrazloženje pojmova, prikaz (knjiga, časopisa, umjetničkih djela i sl.), stručni i znanstveni članak, udžbenički tekst, komentar, popularno-znanstveni članak itd. (Pandžić, 2001: 131).

Možemo razlikovati dva osnovna oblika tumačenja: objašnjavanje (što je što) i obrazlaganje (zašto je tako). I objašnjavanje i obrazlaganje temelji se na zapažanju, dakle – na poznatim podacima (Težak, 1985: 139). Najčešći oblici objašnjavanja i obrazlaganja jesu predavanja, referati, konferanse i govori.

Predavanje je vrsta izlaganja u kojem se javno, pred slušateljstvom, stručno objašnjava i obrazlaže zadana tema (Pavličević – Franić, 2005: 222). Pandžić definira predavanje kao stručno-znanstveno tumačenje s nakanama sustavna poučavanja (Pandžić, 2001: 131). Osnovni ciljevi predavanja su poučavanje i znanstveno objašnjavanje. U osnovnoj i srednjoj školi dolaze u obzir popularno-znanstvena predavanja (Težak, 1985: 143).

Referat je oblik javnoga predavanja. To je stručno, objektivno i specifično sadržajno strukturirano izlaganje o određenoj temi (Pavličević – Franić, 2005: 223).

Pojam konferansa ima dvojako značenje. Riječ je o podvrsti predavanja koja može razumijevati javno predavanje o društvenim i političkim temama tijekom kojega konferansje (predavač) izlaže i tumači sadržaj izlaganja i može razumijevati popratne riječi uz neki zabavni program, pri čemu voditelj programa uz dodatna objašnjenja priopćuje publici sadržaj priredbe i redosljed zbivanja na pozornici (Pavličević – Franić, 2005: 226).

Govor je vrsta ekspozicijskog teksta, dakle oblik izlaganja sadržaja tijekom kojeg se govornik obraća publici da bi protumačio svoje stavove (Pavličević – Franić, 2005: 226). Govor je najčešće jedan od oblika tumačenja. Govornik se obraća slušateljstvu da bi objasnio i obrazložio

svoje stavove, ideje i tako djelovao na auditorij, pridobio ga za svoju ideju, pokrenuo akciju (Težak, 1985: 143).

Govor je u načelu dulji monolog i obrađuje temu kompleksnije. Temeljna mu je značajka da je samostalna retorička cjelina (Škarić, 1982: 65). Govor kao govorna vježba ima opravdanja već u osnovnoj školi, a u školama drugog stupnja bezuvjetno treba učenicima pružiti mogućnost da nastupe kao govornici. U osnovnoj će školi to biti govorna vježba za završne razrede (Težak, 1985: 145).

Mogu se uvježbavati različite vrste govora: pozdravni, oproštajni, prigodni, mobilizacijski i zamišljeni govor (Težak, 1985: 150). Prema Škariću (1982: 64) govori mogu biti visokog i jednostavnog stila. Govori visokog stila građeni su s mnogo retoričkih figura poput svečanog prigodnog govora, zdravice, pozdravnog govora i nekrologa, a jednostavnog stila su znanstveni i radni govori kao što su referati, koreferati i predavanja (Škarić, 1982: 69).

4.2.4. Vježbe raspravljanja

Raspravljanje ili argumentacija jedan je od najsloženijih oblika usmenoga izražavanja kojemu je svrha spoznavanje i rješavanje problema. Raspravljanje se kao monološka vrsta teksta ponajprije temelji na dokazivanju. Težak navodi kako se raspravljajući udubljujemo u predmet da bismo nešto novo otkrili, nešto riješili ili bar osvijetlili s neke nove strane (Težak, 1985: 151). U nastavi hrvatskoga jezika svrha uvježbavanja ovih tekstova očituje se u osposobljavanju učenika za argumentirano i objektivno vrjednovanje svega što zapažaju u sebi i oko sebe (Pavličević – Franić, 2005: 232).

Dokazivačke ili raspravljačke vježbe mogu biti problemski članak, interpretacija književnog teksta, kritika ili ocjena, polemika, esej ili ogled, meditacija ili razmatranje. Također postoji i usmena rasprava ili diskusija (Težak, 2003: 491).

Problemski članak vrsta je rasprave u kojoj se ne rješavaju znanstveni, nego obični, sitni, svakidašnji problemi. Književna interpretacija ili točnije interpretacija književne umjetnine također je vrsta rasprave. Cilj joj nije ocjena djela nego približavanje djela čitateljima. Kritika ili ocjena rasprava je u kojoj se djelo svestrano prosuđuje, vrednuje. Polemika je rasprava u kojoj se autor suprostavlja nekomu tko ima drukčije mišljenje o stanovitim pojavama. Meditacija ili razmatranje raspravljanje je jer joj je cilj da autor sam sebi, a onda i drugima razbistri pojmove o pojavama oko sebe, da nešto dokaže, okvalificira, prosudi, a ukoliko je meditacija posvećena važnijim problemima te potpomognuta znanstvenim dokazivanjem i literarnim izrazom može prerasti u esej ili ogled. Rasprava ili traktat u prvom redu je znanstveni tekst u kojem se razvija neka zaokružena misao i rješava neko pitanje. Diskusija je usmena rasprava u kojoj sudjeluje više ljudi da bi se riješilo neko za sve važno pitanje (Težak, 1985: 152-153).

Usmena kritika je pogodna govorna vježba za razvoj sposobnosti raspravljanja. Teme usmenih kritika mogu biti raznolike: održani govor ili predavanje nekog učenika, predavanje kojem su prisustvovali izvan škole, pročitana knjiga, školski list, časopis, novinski članak, događaj u razredu, školi ili mjestu, kazališna predstava, film (Težak, 1985: 156).

Vježbe raspravljanja unapređuju učenikovu sposobnost analize, sinteze, definiranja, rezimiranja, preciziranja, pretpostavljanja, suprostavljanja, razlikovanja, poistovjećivanja, uspoređivanja, dokazivanja, uzročno-posljedičnog povezivanja, apstrahiranja itd.

4.2.5. Vježbe upućivanja

Upućivanje ili instrukcija predstavlja tekst koji se zasniva na imperativnome ili optativnome pozivu za djelovanje u budućnosti. Riječ je o vrsti usmene komunikacije u kojoj se izražava savjet, želja, čestitka, molba, obavijest, zapovijed ili naredba (Pavličević – Franić, 2005: 235).

Upućivački ili instruktivni su tekstovi: zakoni, propisi, upute ili naputci (za uporabu lijekova, rukovanje strojevima itd.), zapovijedi, pouke, pripomene, želje, zamolbe, obavijesti, zahtjevi, pozivnice, čestitke i dr. (Pandžić, 2001: 173).

U nastavi usmenog i pismenog izražavanja mogu se iskoristiti ove tipične upućivačke vježbe: upute o upravljanju aparatom, strojem, vozilom, bilo kakvom napravom, izviđačka dnevna zapovijed, razredni ili školski kućni red, prometni propisi, pravilnik đачke udruge, filmskoga kluba, jezikoslovne družina, upute za rad u fantastičnom svijetu, pravila lijepoga ponašanja, uputa strancu itd. Elementi upućivačke vrste tekstova često se miješaju s elementima drugih tekstovnih vrsta pa je korisno vježbati stvaranje mješovitih tekstova u kojima prevladava željnost i planiranje ponašanja u budućnosti. To su često: obavijesti, molbe, čestitke (Težak, 2003: 496).

Obavijest predstavlja upućivački tekst kojim se svima zainteresiranim priopćuju informacije, važne za njihovo djelovanje u budućnosti (Pavličević – Franić, 2005: 236). Kratkoća forme obavijesti omogućuje da u jednom satu nastupe možda i svi učenici jednog odjeljenja. Zatim, obavijest sili na kratko, jezgrovito izražavanje više nego i koji drugi stilski oblik. I na kraju, obavještavanje kao sat govornih vježba pomaže učenicima da savladaju početničke poteškoće koje bi morali prebroditi kad se stvarno nađu u ulozi obavijestitelja (Težak, 1985: 167).

Molba se zasniva na želji ili zahtjevu, ali su joj važne komponente objašnjavanje i obrazlaganje. Kako učenik često dolazi u priliku da nešto moli i zahtijeva, treba mu i u govornim vježbama pružiti priliku da se osposobi za tu vrstu komuniciranja (Težak, 1985: 168). Čestitka je oblik usmene poruke koju jedna osoba upućuje drugoj prigodom važnih događaja, odnosno uspjeha u životu (Pavličević – Franić, 2005: 238) i može biti korisna govorna vježba jer učenici već u osnovnoj školi dolaze u priliku da javno čestitaju (Težak, 1985: 169).

5. Predmet i cilj istraživanja

U ovome je radu zanimanje usmjereno istraživanju zastupljenosti programskih tema jezičnoga izražavanja u nastavnim planovima i programima za osnovnu školu i za gimnazije koje se ostvaruju kao govorne vježbe. Također, predmetom je istraživanja i zastupljenost programskih tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe u odabranim udžbenicima hrvatskoga jezika za osnovnu školu i za gimnazije odobrenima u školskoj godini 2014./2015. Namjera je utvrditi udio zastupljenosti programskih tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe u programskim sadržajima jezičnoga izražavanja te u kojoj su mjeri programske teme koje se ostvaruju kao govorne vježbe zastupljene u odabranim udžbenicima hrvatskoga jezika.

Rezultati ovoga istraživanja mogu se iskoristiti za daljnje istraživanje zastupljenosti programskih tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe i to promatranjem nastave jezičnoga izražavanja što može biti zasebno istraživanje nezvezano za udžbenike ili nastavne planove i programe.

6. Metodologija i uzorak istraživanja

U metodološkome postupku primijenjen je analitičko-komparativan pristup. U prvome istraživanju, analizi programskih sadržaja jezičnoga izražavanja s naglaskom na programske teme koje se ostvaruju kao govorne vježbe, uzorak su bili Nastavni plan i program za osnovnu školu te Okvirni nastavni plan i program za gimnazije.

Glede drugog istraživanja koje je obuhvatilo analizu udžbenika, uzorak su bili odabrani udžbenici hrvatskoga jezika za osnovnu školu i za gimnazije odobreni u 2014./2015. školskoj godini. To znači da su odabrani oni udžbenici koji su bili dostupni za vrijeme istraživanja. Ukupno je analizirano trinaest udžbenika za osnovnu školu, od osamnaest postojećih te sedam udžbenika za gimnazije, od osam postojećih.

7. Rezultati i rasprava

U ovome će se poglavlju prikazati rezultati provedenih istraživanja i to u zasebnome potpoglavlju analiza nastavnih planova i programa – posebno osnovnoškolskog, a posebno gimnazijskog – te u zasebnome potpoglavlju analiza udžbenika – posebno osnovnoškolskih, a posebno gimnazijskih razvrstani prema razredima. Svi će podatci biti prikazani u tablicama i interpretirani.

8. Govorno izražavanje u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu

Govorne se vježbe ostvaruju u nastavnom području jezičnom izražavanju. U Tablici 1. prikazan je popis programskih tema u obveznom dijelu jezičnoga izražavanja za pojedini razred predmetne nastave u osnovnoj školi, a koje se nalaze u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu.

Tablica 1. Programske teme jezičnoga izražavanja u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu

RAZRED	PROGRAMSKE TEME:
5. RAZRED	• Subjektivno i objektivno iznošenje događaja • Subjektivno i objektivno opisivanje osobe • Pripovijedanje u 1. i 3. osobi • Stvaralačko prepričavanje • Pisanje i izgovor prijedloga, priloga, veznika i čestica • Izgovor i pisanje riječi s glasovima ije, je (umanjenice i komparativi) • Pisanje velikoga početnoga slova • Rečenični znakovi • Slušanje, izgovor i pisanje riječi s provedenim glasovnim promjenama • Slušanje i interpretativno čitanje književnih tekstova • Slušanje književnih i neknjiževnih tekstova
6. RAZRED	• Stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta • Sažeto prepričavanje • Razgovor • Interpretativno čitanje i krasnoslov • Portret • Opis otvorenoga i zatvorenoga prostora • Stvaralačko pisanje i interpretativno kazivanje viceva i anegdota • Dramatizacija pripovjednoga teksta • Slušanje, izgovor i pisanje riječi s provedenim glasovnim promjenama • Pisanje i izgovor infinitiva i glagolskoga pridjeva radnog • Pisanje, izgovor i čitanje glagolskih oblika • Pisanje zamjenica • Čitanje i pisanje trotočke, izostavnika, crtice i zagrade
7. RAZRED	• Pripovijedanje (usmeno i pisano) • Uloga opisa u pripovijedanju • Natuknica i bilješka • Biografija i autobiografija • Vijest, novinska vijest • Komentar • Izražavanje pjesničkim slikama • Odnosi među riječima • Načini sporazumijevanja • Izražajno čitanje • Zarez u složenoj rečenici • Upravni govor • Pisanje neodređenih zamjenica • Pisanje – poštivanje pravopisne norme
8. RAZRED	• Različitost stilova • Razgovorni stil • Rasprava • Problemski članak • Novinarski stil • Administrativno-poslovni stil

- Životopis
- Osvrt ili prikaz
- Pismo
- Red riječi u rečenici
- Sličnosti i razlike među riječima
- Slušanje i čitanje, govorenje i pisanje dijalektnih tekstova
- Pisanje – poštivanje pravopisne norme

U Tablici 2. prikazan je brojčani omjer svih propisanih programskih tema i programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje.

Tablica 2. Brojčani omjer svih propisanih programskih tema i programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu

RAZRED	Programske teme u nastavnom području jezičnom izražavanju	Programske teme koje se ostvaruju kao govorne vježbe ⁵
5. RAZRED	11	4
6. RAZRED	13	6
7. RAZRED	14	6
8. RAZRED	13	6
UKUPNO:	51	22

Programske teme za 5. razred osnovne škole koje se odnose na govorno izražavanje jesu: subjektivno i objektivno iznošenje događaja, subjektivno i objektivno opisivanje osobe, pripovijedanje u 1. i 3. osobi te stvaralačko prepričavanje.

Programske teme za 6. razred osnovne škole koje se odnose na govorno izražavanje jesu: stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta, sažeto prepričavanje, razgovor, portret, opis otvorenoga i zatvorenoga prostora te dramatizacija pripovjednoga teksta.

Programske teme za 7. razred osnovne škole koje se odnose na govorno izražavanje jesu: pripovijedanje (usmeno i pisano), uloga opisa u pripovijedanju, biografija i autobiografija, vijest, novinska vijest, komentar te načini sporazumijevanja

Programske teme za 8. razred osnovne škole koje se odnose na govorno izražavanje jesu: razgovorni stil, rasprava, problemski članak, novinarski stil, životopis te osvrt ili prikaz.

Ako se pogleda Tablicu 2., u kojoj su prikazani brojčani podatci o ukupnom broju programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje, uočava se da su u svakome razredu predmetne nastave u osnovnoj školi zastupljene programske teme koje se odnose na govorno izražavanje i to u podjednakom omjeru. Gledamo li omjer ukupnog broja programskih tema, najmanje je

⁵ Navedene programske teme u tablici koje se ostvaruju kao govorne vježbe ne odnose se isključivo samo na govorne vježbe, nego one mogu biti i govorne i pismene vježbe.

programskih tema u 5. razredu (4), a najviše u 7. razredu (6). U 6. i 8. razredu jednak je broj programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje (6). Uspoređujući broj programskih tema u okviru jezičnoga izražavanja i broj programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje po razredima, razvidno je da u svakome razredu gotovo polovica programskih tema obuhvaća govorno izražavanje.

9. Govorno izražavanje u Okvirnom nastavnom planu i programu za gimnazije

Govorne se vježbe ostvaruju u nastavnom području jezičnom izražavanju. U Tablici 3. prikazan je popis programskih tema u obveznom dijelu jezičnoga izražavanja u pojedinom razredu gimnazije, a koje se nalaze u Okvirnom nastavnom planu i programu za gimnazije.

Tablica 3. Programske teme jezičnoga izražavanja u Okvirnom nastavnom planu i programu za gimnazije

RAZRED	PROGRAMSKE TEME:
1. RAZRED	• Pisano i govorno izražavanje • Govorenje • Tekst • Opis • Tumačenje • Raščlamba • Dijalog • Monolog i unutarnji monolog
2. RAZRED	• Životopis • Prikaz • Sažetak • Upućivanje
3. RAZRED	• Dokazivanje • Recenzija • Usmeno predavanje • Javni govor • Priopćenje
4. RAZRED	• Rasprava • Esej • Komunikacijski tekstovi • Referat

U Tablici 4. prikazan je brojčani omjer svih propisanih programskih tema i programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje.

Tablica 4. Brojčani omjer svih propisanih programskih tema i programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje u Okvirnom nastavnom planu i programu za gimnazije

RAZRED	Programske teme u nastavnom području jezičnom izražavanju	Programske teme koje se ostvaruju kao govorne vježbe ⁶
1. RAZRED	8	7
2. RAZRED	4	4
3. RAZRED	5	5
4. RAZRED	4	3
UKUPNO:	21	19

⁶ Navedene programske teme u tablici koje se ostvaruju kao govorne vježbe ne ostvaruju se isključivo samo kao govorne vježbe, nego one mogu biti i govorne i pismene vježbe.

Programske teme za 1. razred gimnazije koje se ostvaruju kao govorne vježbe jesu: govorenje, tekst, opis, tumačenje, raščlamba, dijalog te monolog i unutarnji monolog.

Programske teme za 2. razred gimnazije koje se ostvaruju kao govorne vježbe jesu: životopis, prikaz, sažetak i upućivanje.

Programske teme za 3. razred gimnazije koje se ostvaruju kao govorne vježbe jesu: dokazivanje, recenzija, usmeno predavanje, javni govor i priopćenje.

Programske teme za 4. razred gimnazije koje se ostvaruju kao govorne vježbe jesu: rasprava, komunikacijski tekstovi i referat.

Ako se pogleda Tablicu 4., u kojoj su prikazani brojevi podaci o ukupnom broju programskih tema jezičnoga izražavanja te broj tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe, uočava se da su u svakome razredu gimnazije zastupljene programske teme koje se ostvaruju kao govorne vježbe, ali u različitim omjeru. Najviše je programskih tema u 1. razredu gimnazije (7), a najmanje u četvrtom (3). U drugom (4) i trećem razredu (5) podjednak je broj tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe. Uspoređujući broj tema u okviru jezičnoga izražavanja i broj tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe po razredima, razvidna je podudarnost. To znači da je u drugom i trećem razredu potpuno jednak broj, a u prvom i četvrtom razredu tek jedna se programska tema ne ostvaruje kao govorna vježba od ukupnog broja svih tema koje pripadaju jezičnom izražavanju.

10. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u osnovnoškolskim udžbenicima

U Tablici 5. prikazat će se zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u trinaest analiziranih osnovnoškolskih udžbenika.

Tablica 5. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u osnovnoškolskim udžbenicima

RAZRED:	Analizirani udžbenici	Programske teme u nastavnom području jezičnom izražavanju	Programske teme koje se ostvaruju kao govorne vježbe ⁷
5. RAZRED	1. Družijanić Hajdarević, Ela, Lovrenčić Rojc, Gordana, Lugarić, Zorica, Lugomer, Valentina. 2014. Riječi hrvatske 5 2. Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina, Levak, Julijana. 2014. Volimo hrvatski 5 3. Kovač, Slavica, Bežen, Ante, Jukić, Mirjana. 2013. Hrvatska kriješnica 5	• iznošenje događaja • objektivno i subjektivno pripovijedanje • pripovijedanje u 1. i 3. osobi • stvaralačko prepričavanje • objektivno i subjektivno opisivanje osobe • pripovijedanje u 1. i 3. osobi • objektivno i subjektivno iznošenje događaja • objektivno i subjektivno opisivanje osobe • stvaralačko prepričavanje • opis osobe • pripovijedanje • stvaralačko prepričavanje • pismo	• iznošenje događaja • objektivno i subjektivno pripovijedanje • pripovijedanje u 1. i 3. osobi • stvaralačko prepričavanje • objektivno i subjektivno opisivanje osobe • pripovijedanje u 1. i 3. osobi • objektivno i subjektivno iznošenje događaja • objektivno i subjektivno opisivanje osobe • stvaralačko prepričavanje • opis osobe • pripovijedanje • stvaralačko prepričavanje
6. RAZRED	1. Bagić, Krešimir, Katalinić, Zrinka, Motik, Marica, Rimac Jurinović, Maša, Sušac, Senka. 2014. Hrvatski jezik 6 2. Kovač, Slavica, Jukić, Mirjana. 2013. Hrvatska kriješnica 6	• stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta • opisivanje otvorenoga i zatvorenoga prostora • portret • dramatizacija pripovjednog teksta • razgovor • stvaralačko prepričavanje • sažeto prepričavanje • portret • opis otvorenoga prostora • opis zatvorenoga prostora	• stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta • opisivanje otvorenoga i zatvorenoga prostora • portret • dramatizacija pripovjednog teksta • razgovor • stvaralačko prepričavanje • sažeto prepričavanje • portret • opis otvorenoga prostora • opis zatvorenoga prostora

⁷ Navedene programske teme u tablici koje se ostvaruju kao govorne vježbe ne ostvaruju se isključivo samo kao govorne vježbe, nego one mogu biti i govorne i pismene vježbe.

	3. Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina, Ružić, Dušanka. 2014. Volimo hrvatski 6 4. Družijanić Hajdarević, Ela, Lugarić, Zorica, Romić, Zrinka, Sykora-Nagy, Lidija. 2014. Riječi hrvatske 6	- dramatizacija pripovjednoga teksta - stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta - sažeto prepričavanje - opis otvorenoga prostora - opis zatvorenoga prostora - razgovor - prepričavanje - prepričavanje s promjenom gledišta - opis otvorenoga prostora - opis zatvorenoga prostora - opis lika - razgovor - dramatizacija	- dramatizacija pripovjednoga teksta - stvaralačko prepričavanje s promjenom gledišta - sažeto prepričavanje - opis otvorenoga prostora - opis zatvorenoga prostora - razgovor - prepričavanje - prepričavanje s promjenom gledišta - opis otvorenoga prostora - opis zatvorenoga prostora - opis lika - razgovor - dramatizacija
7. RAZRED	1. Kovač, Slavica, Jukić, Mirjana. 2013. Hrvatska krijesnica 7 2. Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina, Ružić, Dušanka. 2014. Volimo hrvatski 7 3. Družijanić Hajdarević, Ela, Lovrenčić Rojc, Gordana, Lugarić, Zorica, Lugomer, Valentina. 2014. Riječi hrvatske 7	- odnosi među riječima - načini sporazumijevanja - pripovijedanje - uloga opisa u pripovijedanju - vijest - bilješke i natuknice - autobiografija i biografija - biografija i autobiografija - vijest - komentar - statičan i dinamičan opis - načini sporazumijevanja - načini sporazumijevanja - dijalog u pripovijedanju - vijest i komentar - natuknica i bilješka - biografija i autobiografija	- načini sporazumijevanja - pripovijedanje - uloga opisa u pripovijedanju - vijest - autobiografija i biografija - biografija i autobiografija - vijest - komentar - statičan i dinamičan opis - načini sporazumijevanja - načini sporazumijevanja - dijalog u pripovijedanju - vijest i komentar - biografija i autobiografija
8. RAZRED	1. Kovač, Slavica, Jukić, Mirjana, Juričev-Dumpavlov, Meri. 2014. Hrvatska krijesnica 8	- stilski obilježen i stilski neobilježen red riječi - različitost stilova - razgovorni stil - novinarski stil - administrativno-poslovni stil - životopis - rasprava - problemski članak - osvrt ili prikaz - pismo - novinarski stil	- razgovorni stil - novinarski stil - životopis - rasprava - problemski članak - osvrt ili prikaz - novinarski stil

	2. Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina. 2014. Volimo hrvatski 8	• intervju • razgovorni stil • administrativno-poslovni stil • oblici i obrasci administrativno poslovnoga stila • problemski članak • rasprava • prikaz i osvrt • pismo	• razgovorni stil • problemski članak • rasprava • prikaz i osvrt
	3. Družijanić Hajdarević, Ela, Lugarić, Zorica, Romić, Zrinka, Sykora-Nagy, Lidija. 2014. Riječi hrvatske 8	• različitost stilova • razgovorni stil • rasprava • novinarski stil • prikaz ili osvrt • problemski članak • pismo • administrativno-poslovni stil: zapisnik • administrativno-poslovni stil: životopis, molba, dopis	• razgovorni stil • rasprava • novinarski stil • prikaz ili osvrt • problemski članak • administrativno-poslovni stil: životopis, molba, dopis
UKUPNO:	13	81	66

U Tablici 5. prikazana je zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u osnovnoškolskim udžbenicima predmetne nastave Hrvatskoga jezika. U trinaest analiziranih udžbenika nalazi se 81 programska tema u nastavnom području jezičnom izražavanju te je zastupljeno 66 programskih tema koje se ostvaruju kao govorne vježbe.

11. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u gimnazijskim udžbenicima

U Tablici 6. prikazat će se zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u analiziranim gimnazijskim udžbenicima, ukupno njih sedam. Govorne vježbe su navedene u klasifikaciji govornih vježba Stjepka Težaka.

Tablica 6. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u gimnazijskim udžbenicima

RAZRED:	Analizirani udžbenici	Programske teme u nastavnom području jezičnom izražavanju	Programske teme koje se ostvaruju kao govorne vježbe ⁸
1. RAZRED	1. Čubrić, Marina. 2013. Učimo hrvatski jezik 1	• tekst • opis • dijalog i monolog • raščlamba • tumačenje	• tekst • opis • dijalog i monolog • raščlamba • tumačenje
2. RAZRED	1. Gabelić, Snježana. 2009. Učimo hrvatski jezik 2 2. Dujmović-Markusi, Dragica. 2014. Fon-fon 2	• životopis (biografija) • autobiografija • prikaz • sažetak • upućivački tekstovi • upućivanje • prikaz • životopis (biografija) • sažetak • upućivanje (instrukcija)	• životopis(biografija) • autobiografija • prikaz • sažetak • upućivački tekstovi • upućivanje • prikaz • životopis(biografija) • sažetak • upućivanje(instrukcija)
3. RAZRED	1. Kurtak, Marica. 2014. Učimo hrvatski jezik 3 2. Dujmović-Markusi, Dragica, Pavić-Pezer, Terezija. 2014. Fon-fon 3	• raspravljanje • dokazivanje u raspravljanju • recenzija • usmeno predavanje • javni govor • priopćenje za javnost • dokazivanje • recenzija • javni govor • predavanje • priopćenje	• raspravljanje • dokazivanje u raspravljanju • recenzija • usmeno predavanje • javni govor • priopćenje za javnost • dokazivanje • recenzija • javni govor • predavanje • priopćenje
4. RAZRED	1. Dujmović-Markusi, Dragica, Pavić-Pezer, Terezija. 2014. Fon-fon 4 2. Čubrić, Marina. 2005. Učimo hrvatski jezik 4	• rasprava • esej • referat • komunikacijski tekstovi • esej ili ogled • rasprava • komunikacijski tekstovi • komunikacijski tekstovi	• rasprava • referat • komunikacijski tekstovi • rasprava • komunikacijski tekstovi • komunikacijski tekstovi namijenjeni javnom

⁸ Navedene programske teme u tablici koje se ostvaruju kao govorne vježbe ne ostvaruju se isključivo samo kao govorne vježbe, nego one mogu biti i govorne i pismene vježbe.

		namijenjeni priopćavanju • komunikacijski namijenjeni priopćavanju	javnom tekstovi privatnom	priopćavanju • komunikacijski namijenjeni priopćavanju	tekstovi privatnom
UKUPNO:	7	35	33		

U Tablici 6. prikazana je zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u udžbenicima za gimnazije predmetne nastave Hrvatskoga jezika. U sedam analiziranih udžbenika nalazi se 35 programskih tema u nastavnom području jezičnoga izražavanja od kojih se 33 programske teme ostvaruju kao govorne vježbe.

12. Zaključak

U nastavi hrvatskoga jezika govorne vježbe imaju iznimno važnu ulogu, ponajprije u poticanju učenika na izražavanje vlastitim idiomom, ali i na pravilnost standardnojezične uporabe. Govorne vježbe trebaju biti sastavnim dijelom svakodnevne jezične prakse, poglavito stoga što unaprjeđuju razvoj intelektualnih i psihičkih funkcija te pridonose stjecanju, odnosno usavršavanju jezičnih vještina. Osnovna škola treba biti temeljem učenikovome ovladavanju govornim sposobnostima i navikama da bi se u srednjoškolskoj nastavi moglo uspješno nastaviti s daljnjim govornim razvojem te upoznavanjem sa zakonitostima govorne komunikacije. U provedbi je govornih vježba važna osmišljenost, usmjerenost uvježbavanome sadržaju te primjerenost učenikovome uzrastu. Da bi se postigla učinkovitost govornih vježba, svakako je važan i sam nastavnik čije su usmene aktivnosti bitan aspekt djelotvornoga poučavanja. S obzirom na to da je temeljni cilj nastave hrvatskoga jezika izgradnja kompetentnih jezičnih korisnika, sustavno provođenje govornih vježba može biti velikim prinosom tim nastojanjima.

Udžbenici kao osnovna nastavna sredstva i izvori znanja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva utvrđeni su nastavnim planom i programom za osnovne odnosno srednje škole i upravo zbog toga provedena su istraživanja, odnosno analiza posebno nastavnih planova i programa, zatim i udžbenika kako bi se istražila njihova povezanost. pristupilo se ovom istraživanju jer analiza udžbenika i relevantnih dokumenata ima značajnu ulogu. Udžbenici predstavljaju osnovnu okosnicu nastavnog rada, a predstavljaju i važan izvor saznanja za učenike. Stoga primjerenost udžbenika s obzirom na sadržaj, odnosno povezanost nastavnih planova i programa i udžbenika predstavlja predmet znatne važnosti. U vezi s tim izvršena je komparativna analiza dvadeset udžbenika predmeta Hrvatski jezik u svrhu promatranja zastupljenosti govornih vježba u nastavnom području jezično izražavanje. Tako se utvrdilo njihovo sadašnje stanje, njihove kvalitete i nedostaci te na osnovi toga može se dati i prijedlog za njihovo daljnje usavršavanje.

Mogući načini unaprjeđenja ovoga rada su u daljnjem istraživanju govornih vježba i to praćenjem nastave jezičnoga istraživanja, odnosno obrađivanja pojedinih govornih vježba u nastavi jezičnoga izražavanja u osnovnoj i srednjim školama. Također, jedno od predloženih istraživanja je i praćenje načina obrade pojedinih govornih vježba i njihova neizravna obrada u drugim nastavnim područjima predmeta Hrvatski jezik.

13. Literatura

- Bežen, Ante. 2008. Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta. Zagreb: PROFIL.
- Bognar, Ladislav, Matijević, Milan. 2002. Didaktika. Zagreb: Školska Knjiga
- Gottesman, Deb, Buzz, Mauro. 2006. Umijeće javnog nastupa (Osvojite govornicu koristeći se glumačkim vještinama). Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- Howe, Michael. 2002. Psihologija učenja (priručnik za nastavnike). Jastrebarsko: Naklada Slap
- Ivas, Ivan, Škarić, Ivo. 2007. Razgovori o retorici. Zagreb: FF press
- Kyriacou, Chris. 2001. Temeljna nastavna umijeća. Zagreb: EDUCA
- Mužić, Vladimir. 1986. Metodologija pedagoškog istraživanja. Zagreb: SVJETLOST
- Mužić, Vladimir. 1999. Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja. Zagreb: EDUCA
- Pandžić, Vlado. 2001. Govorno i pismeno izražavanje u srednjoj školi: Priručnik za srednjoškolske profesore i studente hrvatskoga jezika i književnosti. Zagreb: PROFIL
- Pastuović, Nikola. 1999. Edukologija – Integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja. Zagreb: Znamen
- Pavličević – Franić, Dunja. 2005. Komunikacijom do gramatike. Zagreb: ALFA
- Rosandić, Dragutin, Irena. 1996. Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi. Zagreb: Školske Novine
- Šego, Jasna. 2005. Kako postati uspješan govornik. Zagreb: PROFIL
- Škarić, Ivo. 2000. Temelji suvremenoga govorništva. Zagreb: Školska Knjiga
- Škarić, Ivo. 1982. U potrazi za izgubljenim govorom. Zagreb: Školska Knjiga – SN Liber
- Težak, Stjepko. 1985. Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Školska Knjiga
- Težak, Stjepko. 2003. Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2. Zagreb: Školska Knjiga

Tkalac Verčić, Ana, Sinčić Ćorić, Dubravka, Pološki Vokić, Nina. 2010. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada (kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje). Zagreb: M.E.P.

MREŽNE STRANICE - ČLANCI

Bakota, Lidija. Komunikacijski model govornih vježbi, izvorni znanstveni rad, HRVATSKI br. 1 (9/2010) http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=124355

Bjedov, Vesna. Prinos Stjepka Težaka metodici hrvatskoga jezika, stručni članak, Život i škola br. 18 (2/2007) http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=33048

Bilonić, Katarina. Govorenje kao jedna od temeljnih kompetencija, (7/2012.) http://www.srecko-listes.com/dokumenti_skola/dokumenti_pripravnici/pisani_rad_primjer_2.pdf

MREŽNI IZVORI

Nastavni plan i program za osnovnu školu,
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2197>, pristupljeno 22. lipnja 2016.

Okvirni nastavni plan i program za gimnazije,
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf, pristupljeno 22. lipnja 2016.

14. Izvori

14.1. Udžbenici za osnovnu školu

Bagić, Krešimir, Katalinić, Zrinka, Motik, Marica, Rimac Jurinović, Maša, Sušac, Senka. 2014. Hrvatski jezik 6: udžbenik hrvatskog jezika za šesti razred osnovne škole. Zagreb: Školska Knjiga

Kovač, Slavica, Bežen, Ante, Jukić, Mirjana. 2013. Hrvatska kriješnica 5, udžbenik hrvatskoga jezika za V. razred osnovne škole. Zagreb: Naklada Ljevak

Kovač, Slavica, Jukić, Mirjana. 2013. Hrvatska kriješnica 6: udžbenik hrvatskoga jezika za VI. razred osnovne škole. Zagreb: Naklada Ljevak

Kovač, Slavica, Jukić, Mirjana. 2013. Hrvatska kriješnica 7: udžbenik hrvatskoga jezika za VII. razred osnovne škole. Zagreb: Naklada Ljevak

Kovač, Slavica, Jukić, Mirjana, Juričev-Dumpavlov, Meri. 2014. Hrvatska kriješnica 8, udžbenik iz hrvatskoga jezika za VIII. razred osnovne škole. Zagreb: Naklada Ljevak

Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina, Levak, Julijana. 2014. Volimo hrvatski 5: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina, Ružić, Dušanka. 2014. Volimo hrvatski 6: udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina, Ružić, Dušanka. 2014. Volimo hrvatski 7: udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

Rihtarić, Anđelka, Marijačić, Marina. 2014. Volimo hrvatski 8: udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

Družijanić Hajdarević, Ela, Lovrenčić Rojc, Gordana, Lugarić, Zorica, Lugomer, Valentina. 2014. Riječi hrvatske 5: udžbenik hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

Družijanić Hajdarević, Ela, Lugarić, Zorica, Romić, Zrinka, Sykora-Nagy, Lidija. 2014. Riječi hrvatske 6, udžbenik hrvatskoga jezika za šesti razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

Družijanić Hajdarević, Ela, Lovrenčić Rojc, Gordana, Lugarić, Zorica, Lugomer, Valentina. 2014. Riječi hrvatske 7: udžbenik hrvatskoga jezika za sedmi razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

Družijanić Hajdarević, Ela, Lugarić, Zorica, Romić, Zrinka, Sykora-Nagy, Lidija. 2014. Riječi hrvatske 8, udžbenik hrvatskoga jezika za osmi razred osnovne škole. Zagreb: PROFIL

14.2. Udžbenici za gimnaziju

Čubrić, Marina. 2013. Učimo hrvatski jezik 1: udžbenik za 1. razred gimnazije. Zagreb: Školska Knjiga

Gabelić, Snježana. 2009. Učimo hrvatski jezik 2: udžbenik za 2. razred gimnazije. Zagreb: Školska Knjiga

Kurtak, Marica. 2014. Učimo hrvatski jezik 3: udžbenik za treći razred gimnazije. Zagreb: Školska Knjiga

Čubrić, Marina. 2005. Učimo hrvatski jezik 4: udžbenik za 4. razred gimnazije. Zagreb: Školska Knjiga

Dujmović-Markusi, Dragica. 2014. Fon-fon 2: udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred gimnazije. Zagreb: PROFIL

Dujmović-Markusi, Dragica, Pavić-Pezer, Terezija. 2014. Fon-fon 3: udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije. Zagreb: PROFIL

Dujmović-Markusi, Dragica, Pavić-Pezer, Terezija. 2014. Fon-fon 4: udžbenik hrvatskoga jezika za četvrti razred gimnazije. Zagreb: PROFIL

15. Prilozi

Popis slika

STILSKO-KOMPOZICIJSKE VJEŽBE	
DIJALOŠKE	MONOLOŠKE
RAZGOVORNE IGRE	OPISIVANJE
TELEFONSKI RAZGOVOR	PRIPOVIJEDANJE
REKREATIVNI RAZGOVOR	TUMAČENJE (IZLAGANJE)
USMENA DRAMATIZACIJA	RASPRAVLJANJE
INTERVJU	UPUĆIVANJE
	MJEŠOVITE

Slika 1. Prikaz klasifikacije stilsko-kompozicijskih vježba (Težak, 1985: 66)

Popis tablica

Tablica 1. Programske teme jezičnoga izražavanja u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu

Tablica 2. Brojčani omjer svih propisanih programskih tema i programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu

Tablica 3 Programske teme jezičnoga izražavanja u Okvirnom nastavnom planu i programu za gimnazije

Tablica 4. Brojčani omjer svih propisanih programskih tema i programskih tema koje se odnose na govorno izražavanje u Okvirnom nastavnom planu i programu za gimnazije

Tablica 5. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u osnovnoškolskim udžbenicima

Tablica 6. Zastupljenost programskih tema jezičnoga izražavanja koje se ostvaruju kao govorne vježbe u gimnazijskim udžbenicima

16. Životopis

OSOBNİ PODATCI:

Ime i prezime: Sandra Kovačević

Datum i mjesto rođenja: 14. listopada 1989., Slavonski Brod

OBRAZOVANJE:

2011. – 2016. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

2008. - 2011. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, prediplomski studij: Hrvatski jezik književnost

2004. – 2008. Srednja medicinska škola, Slavonski Brod

TREKUTNO ZAPOSENA:

2014. - ... PRONI Centar za socijalno podučavanje, Voditeljica i asistentica projekata